

Neptunova kašna v Olomouci

Iva Orálková

Historický snímek Neptunovy kašny v Olomouci, Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci, sign: BV000731.

Kašny, které byly jako účelová zařízení – nádrže na vodu – určeny olomouckým obyvatelům a jejich domácnostem jako zdroj užitkové vody, jsou v Olomouci doloženy již od konce 15. století¹. Olomoucké kašny zásobovaly své obyvatele výhradně užitkovou vodou, přičemž pitná voda byla v Olomouci k dispozici především v soukromých studních, situovaných ve dvorech domů. Veřejných zdrojů pitné vody existovalo v Olomouci jen poskrovnu a na rozdíl od sochařsky pojednaných kašen, neměly tyto veřejné studny s pitnou

¹ První kašna v Olomouci je doložena k roku 1492; stávala v ulici 8. Května. Šlo o mramorový objekt, jehož podoba nám není známa. In: Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

vodou výraznější ambici uměleckého zpracování, naopak zde bylo vyústění vody z hygienických důvodů chráněné.²

Historický snímek Neptunovy kašny v Olomouci, Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci, sign.: CV000305.

² Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

Olomouc, zpustošená po dlouhodobé okupaci Švédy za třicetileté války ztratila politickou a hospodářskou prioritu bývalého hlavního města Moravy. Po odchodu Švédů (1650) trvalo celé desetiletí, než se ze čtyř pětín pobořené město, které bylo ochromeno rovněž zásadním úbytkem obyvatelstva, vzmožilo k procesu obnovy a k rozvoji stavební činnosti. I přes katastrofální ztráty zůstala Olomouc sídlem biskupství a vysokých škol a skrze zásadní stavební počiny, kterými byla výstavba nové biskupské rezidence či stavba Klášterního Hradiska a poutního areálu na sv. Kopečku u Olomouce, které umožnily příliv cizích umělců a řemeslníků, se Olomouc tvůrčím způsobem rozvíjí i v uměleckých projevech. Nové budování města klademe do období šedesátých let 17. století až 40. let 18. století, kdy získává Olomouc barokní ráz, projevující se nejen na fasádách architektury. Barokní sloh se projevuje rovněž na prostranstvích náměstí v podobě realizovaných sloupů či kašen a beze změn nezůstávají ani interiéry starších staveb.³

Barokní kašny v Olomouci tvoří soubor hodnotných sochařských děl, které byly realizovány průběžně od 80. let 17. století (nejstarší kašna Neptunova z roku 1683) do roku 1727, kdy vznikla poslední ze souboru barokních kašen – kašna Merkurova. Soubor šesti barokních kašen, tvořený kašnou Neptunovou (1683), Herkulovou (1687-1688), Jupiterovou (v roce 1735 byla původní socha kašny - socha sv. Floriána z roku 1707 - nahrazena sochou Jupitera; důvodem byl zřejmě záměr námětového sjednocení souboru olomouckých kašen), kašnou Tritonů (1709), Caesarovou kašnou (1725) a Merkurovou kašnou (1727) je pro své výjimečné památkové hodnoty zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky a požívá statut Národní kulturní památky.

Nejstarší z jmenovaného souboru barokních kašen je Neptunova kašna, situovaná na Dolním náměstí. Byla realizována v roce 1683 na základě rozhodnutí olomouckého magistrátu, který zřejmě vyslyšel návrh královského komořího a zemského soudce Ferdinanda Julia hraběte Salm-Neuburga a sochařskou výzdobu kašny zadal na doporučení hraběte Michaelu Mandíkovi, jenž žil na tovačovském panství Salmů.^{4, 5}

³ Togner, M.: Václav Render. Příspěvek k baroknímu sochařství v Olomouci, Umění, roč. XXI, Praha 1973.

⁴ Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

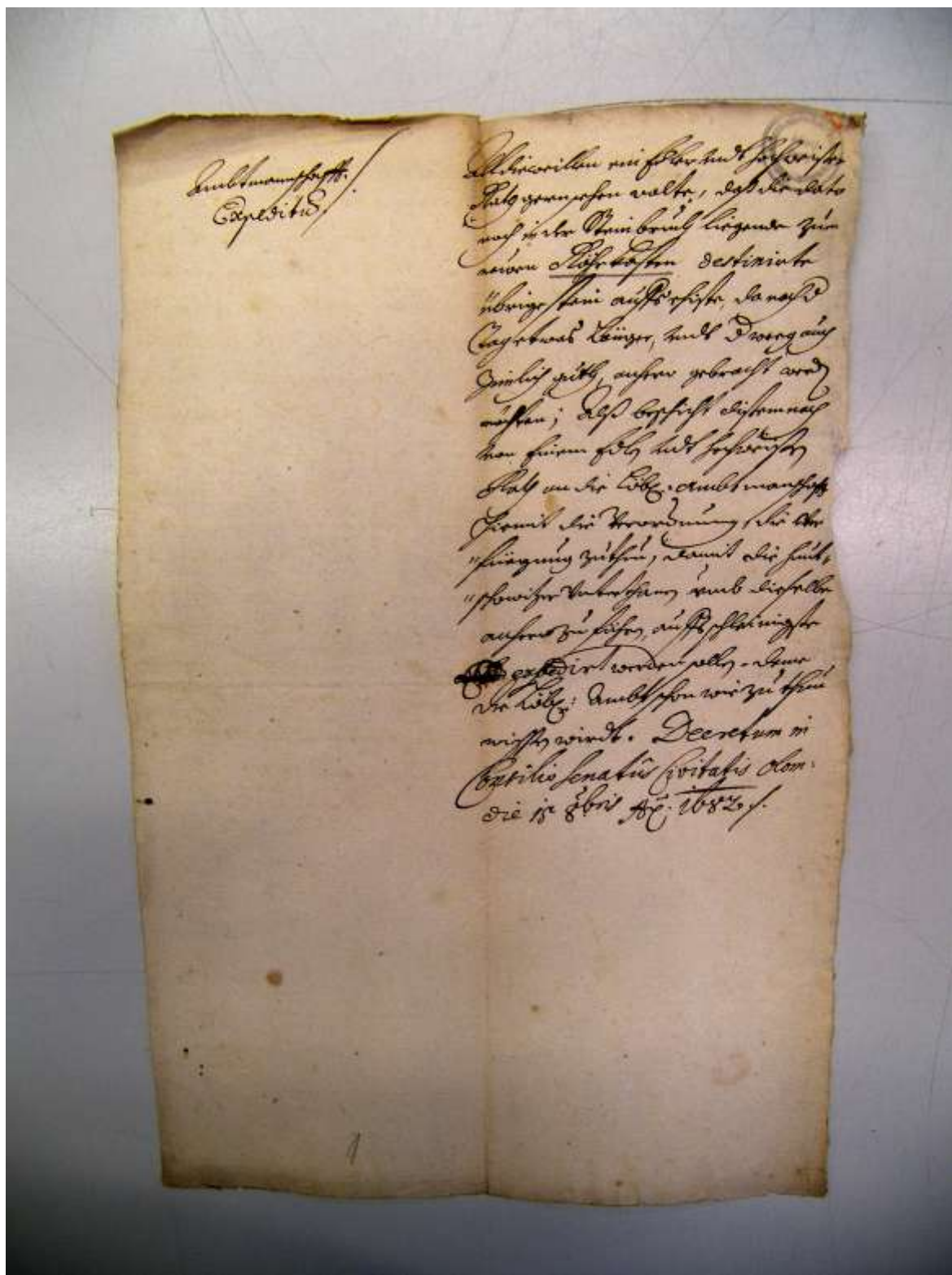
⁵ Václav Render, kamenický mistr, ve svém písemném odvolání z roku 1704, které bylo reakcí na stížnost některých sochařů na Renderovo „fušování“ do sochařského řemesla, zmiňuje Mandíkovo autorství Neptunovy

Kamennou nádrž Neptunovy kašny zrealizoval (patrně podle vlastního návrhu) městský kamenický mistr Václav Schüller, který za svou práci obdržel zálohu ve výši 100 zlatých.⁶ Kámen byl v lomu vytěžen a na místo dovezen v mezidobí let 1682 – 1683, o čemž svědčí písemnost z 15. října 1682, archivovaná ve Zlomcích registratur Archivu města Olomouce (SOkA Olomouc), která ukládá nařídit unčovickým poddaným, aby přivezli z lomu kámen na novou kašnu.⁷

kašny. Písemnost je uložena In.: SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 1070, karton č. 41, 1704.

⁶ Togner, M.: Václav Render. Příspěvek k baroknímu sochařství v Olomouci, In: Umění,, roč. 21, 1973.

⁷ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 2630, karton č. 98, 15. 10. 1682: Rozhodnutí olomoucké městské rady uložit unčovickým poddaným, aby přivezli z lomu kámen na novou kašnu.

Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 2630, karton č. 98, 15. 10. 1682: Rozhodnutí olomoucké městské rady uložit unčovickým poddaným, aby přivezli z lomů kámen na novou kašnu.

Stavební dozor při sestavování jednotlivých dílců kašny zajišťoval olomoucký zednický mistr Jan Jiří Sestaler z Bavorska.⁸

Neptunova kašna byla rovněž nazývána Želví kašnou, a to podle čtyř želv, které „plavaly“ ve vodě⁹ (želvy byly v nádrži umístěny tak, aby vyvolaly dojem, že plavou ve vodě). Želvy byly patrně odstraněny již v roce 1754, kdy byla kašna restaurována holešovským kameníkem Jiřím Poláškem.¹⁰

Autorem sochařské výzdoby Neptunovy kašny je Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), původem z Gdaňska, kde patrně získal první školení v sochařském oboru. Ze svého rodiště odešel studovat do Vídně, kde ho oslovil v roce 1668 vídeňský agent olomouckého biskupa Karla II. z Lichtenstein-Castelcornu, na jehož objednávku sochař vytvořil významnou část sochařské výzdoby Květné zahrady v Kroměříži.¹¹ Vzhledem k opakovaným sporům s biskupem, který měl výhrady k sochařově práci, se Michael Mandík rozhodl ze služeb biskupa odejít, 20. prosince 1673¹² získal biskupovo doporučení pro premonstrátského opata na Hradisku u Olomouce a Kroměříž opustil. Po svém odchodu z Kroměříže působil znovu ve Vídni, kde se oženil¹³ a od roku 1677 pracoval ve Znojmě, kde se stal měšťanem^{14,15}.

Michael Mandík působil od roku 1683 v Olomouci. Zde byl osloven městskou radou, aby vytvořil sochařskou výzdobu Neptunovy (1683) a Herkulovy (1687 – 1688) kašny. Pro kostel sv. Mořice v Olomouci vytvořil sochu sv. Mořice, a později spolupracoval rovněž na sochařské výzdobě areálu Klášterního Hradiska u Olomouce, kde pro premonstráty zrealizoval bohužel již nedochované sochy andělů, které zdobily Andělské schodiště premonstrátské kanonie¹⁶ a sedm byst arkýře, které se na původním místě nedochovaly¹⁷.

⁸ Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

⁹ Želvy byly umístěny způsobem, aby vyvolávaly dojem, že plavou na hladině. Stejně jako u čtveřice mořských koní tryskaly i želvy vodu. In: Nešpor, V.: Olomoucké kašny; Čtyřicet let měst. vodárny a vodovodu v Olomouci, Olomouc 1929.

¹⁰ Nešpor, V.: Olomoucké kašny, In: Boháč, R. – Nešpor, V. – Rigel, A.: Čtyřicet let měst. vodárny a vodovodu v Olomouci, Olomouc 1929.

¹¹ Křesadlová, L. – Pavlíček, M. – Togner, M. – Zatloukal, O.: Květná zahrada; In: Daniel, L. – Perůtka, M. – Togner, M. (ed.): Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži, Kroměříž 2009; Škobrtal, M.: Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2011.

¹² Škobrtal, M.: Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2011.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Doslovná transkripce podpisu Michaela Mandíka: „Michael Mandik / bilthauer undt Stuckator / mitbürg zu Znaim“, písemnost uložena In: Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1688 – 1725.

¹⁶ Pavlíček, M.: Barokní sochařství. In: Kol. autorů: Dějiny Olomouce, 1. svazek, Olomouc 2009.

¹⁷ Škobrtal, M.: Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2011.

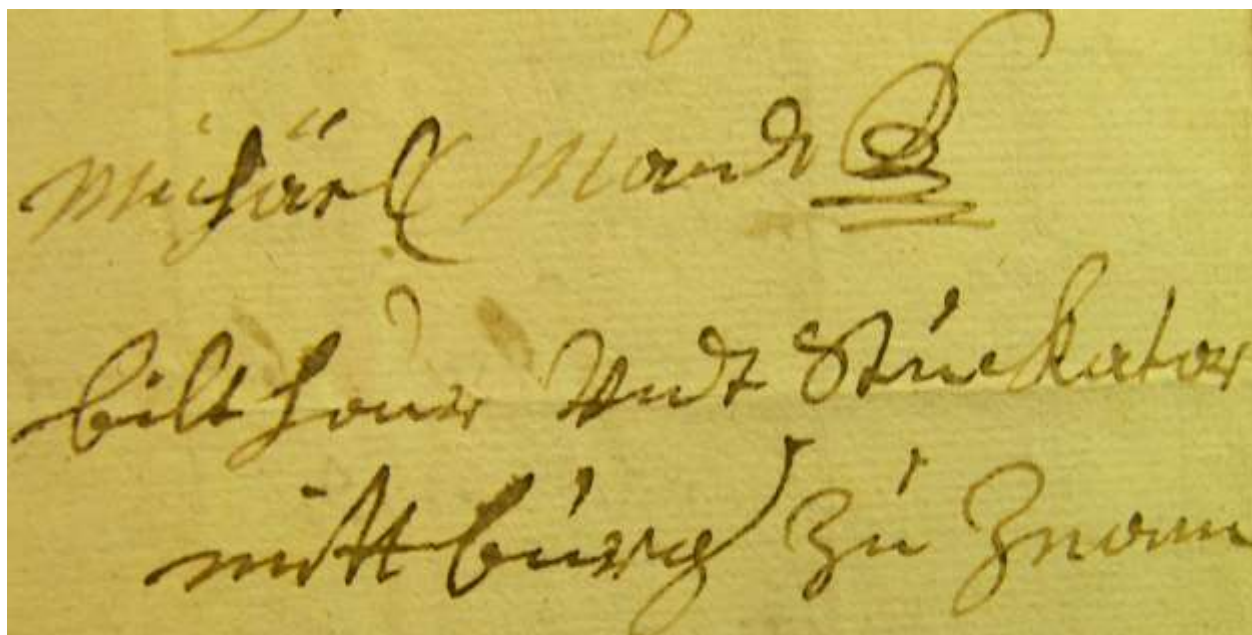
Mandík vytvořil sochařské práce rovněž pro rezidenci premonstrátů v Šebetově a činný byl i ve službách majitelů tovačovského panství – Salm-Neuburgů, kde žil. Je patrně i autorem části sochařské výzdoby průčelí farního kostela v Kojetíně¹⁸ a odborná literatura rovněž zmiňuje i jeho činnost pro cisterciáky, na jejichž objednávku Michael Mandík vytvořil sochařskou výzdobu průčelí kostela Nanebevzetí Panny Marie na Velehradě.

Michael Mandík zemřel roku 1694 v Tovačově v tísnivých existenčních podmínkách.

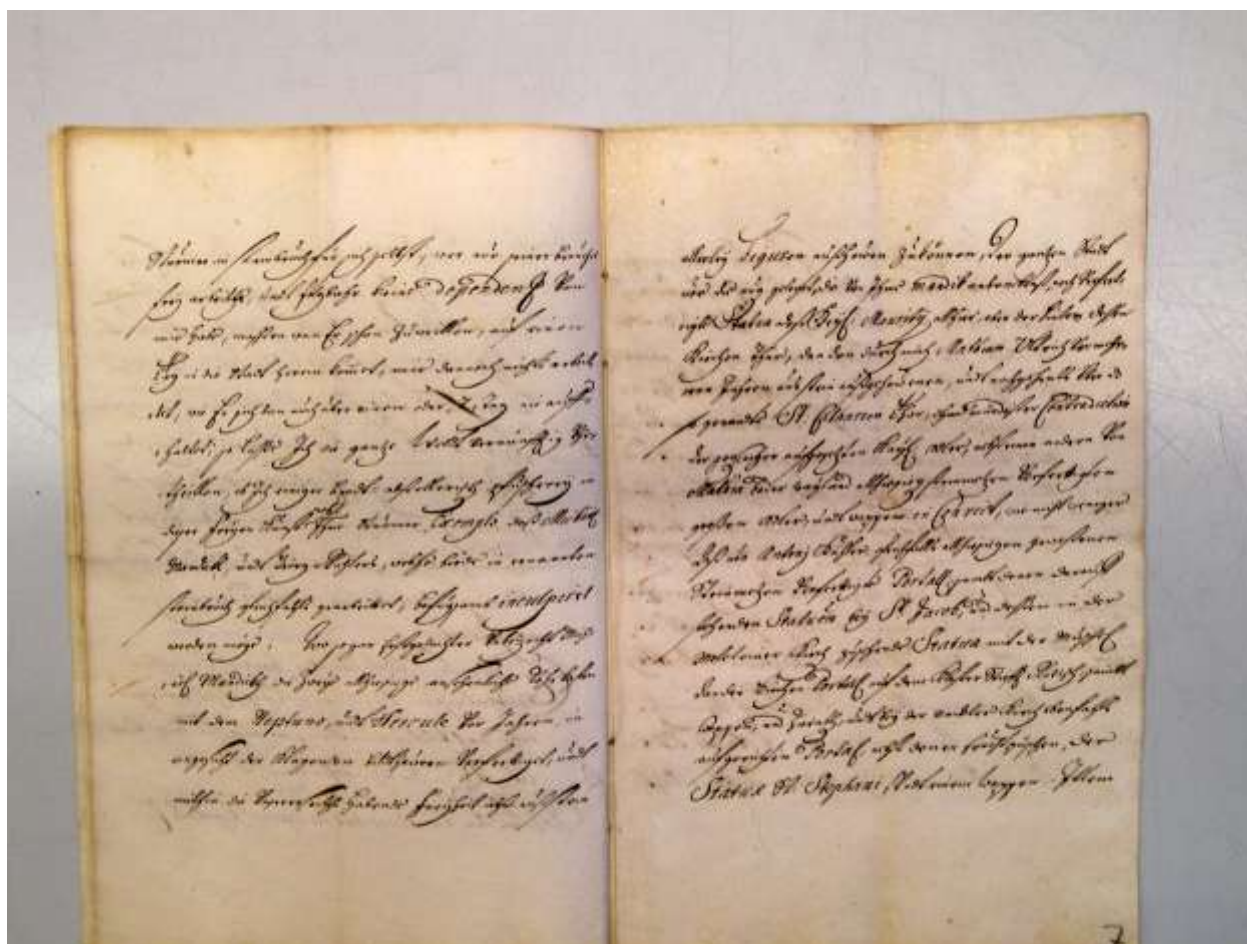
Pečeť sochaře Michaela Mandíka, Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1688 – 1725.

¹⁸ Pavlíček, M.: Barokní sochařství v Olomouci, habilitační práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2010.

Michael Mandík
 Bildhauer und Steinhauer
 mit Bürg zu Znom

Podpis Michaela Mandíka, Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1688 – 1725.

The image shows an open manuscript with two pages of handwritten text in cursive script. The text is written in a dark ink on aged, slightly yellowed paper. The handwriting is dense and flowing, characteristic of the 17th or 18th century. The left page contains several lines of text, and the right page also contains several lines of text. The text appears to be a formal document, possibly a petition or a legal record, given the context of the caption. The script is highly stylized, with many loops and flourishes. The paper shows signs of age, including some staining and wear at the edges. The binding of the book is visible in the center, where the two pages meet.

SOka Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 1070, karton č. 41, 1704: Odvolání kameníka Václava Rendera proti stížnosti sochařů, v němž Render zmiňuje Mandikovo autorství na Neptunově a Herkulově kašně.

Michael Mandík se při práci na Neptunově kašně v Olomouci inspiroval sochou Neptuna, kterou před rokem 1673 vytvořil pro Neptunovu fontánu Květné zahrady v Kroměříži. Fontána se do dnešní doby nedochovala, její podobu však známe z vyobrazení v grafickém albu z roku 1691, které je uloženo v knihovně arcibiskupského zámku v Kroměříži¹⁹. Pro olomouckou kašnu Mandík vytvořil postavu Neptuna v zrcadlově převráceném podání. Předlohou mu bylo vyobrazení z knihy *Architectura curiosa nova* z roku 1666, která je věnována městským kašnám a zahradním fontánám.²⁰ Sokl Neptunovy kašny Mandík zřejmě převzal z *Residenzbrunnen* v Salcburku, kde je sokl fontány v podobě skaliska obklopený figurami čtyř mořských koní.²¹

¹⁹ In: Křesadlová, L. – Pavlíček, M. – Togner, M – Zatloukal, O.: Květná zahrada, In: Daniel, L. – Perůtka, M. – Togner, M. (ed.): Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži, Kroměříž 2009.

²⁰ Michael Mandík zřejmě tuto knihu G. A. Boecklera vlastnil; čerpal z ní rovněž i při jiných sochařských realizacích v různých fázích své tvorby.. Inspirací pro sochu Neptuna v Kroměříži a v Olomouci bylo zřejmě zobrazení fontány s Neptunem, který krotí delfína shodným gestem. In: Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

²¹ Ibidem.

Grafický list zobrazuje Neptunovu fontánu Michaela Mandíka, realizovanou pro Květnou zahradu v Kroměříži. In: Urban Franz Augustin Heger – Georg Mathias Vischer – Justus van den Nypoort, *Ansichten des Kremsierischen Lustgarten*, Kremsier, 1691. Grafické album je uloženo v knihovně arcibiskupského zámku v Kroměříži. Publikováno In: Křesadlová, L. – Pavlíček, M. – Togner, M – Zatloukal, O.: *Květná zahrada*, In: Daniel, L. – Perůtka, M. – Togner, M. (ed.): *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009.

Neptunova kašna je v Olomouci situovaná na Dolním náměstí, při ústí ulice Panská. Socha Neptuna²², provedená v pískovci, je podaná ve statickém postoji figury s náznakem pohybu mírným natočením. Postava, umístěná na skalisku se zachovanou autorskou signaturou: „MANDIK / FE“ drží oběma rukama trojzubec, kterým krotí čtveřici figur mořských koní, obklopujících soklovou část sousoší. Ze soklové části vyrůstá reliéf vodní vegetace (rákos), která se pne až k pasu Neptuna. Vlastní nádrž kašny je rovněž provedena v pískovci; její půdorys vychází z tvaru čtverce s vykrojenými rohy. Nádrž je horizontálně profilovaná po vnějším obvodu a s úrovní terénu náměstí je spojena schodišťovými stupni, které vyrovnávají svažitost místa. Původní kompozice kašny zahrnovala rovněž čtveřici želv, které „plavaly“ ve vodě. Proto se jí také říkávalo „Želví kašna“.

²² Neptun – „ (řec. Poseidón) v řecké a římské mytologii bůh, jenž vládl moři a jeho obyvatelům. Námořníci ho vzývali, aby jim zajistil bezpečnou plavbu; rozhněval-li se, rozpoutal bouře a způsobil ztroskotání lodí. Je zobrazován jako starý muž s mohutnou kšticí a vousem. Snadno jej lze poznat podle trojzubce – vidlice opatřené třemi hroty s ozubcem.“ In: Hall, J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.